

Glagolska predpona *za-* pri zvočnih glagolih v slovenščini

*Aleksandra Derganc**

Povzetek

Članek izhaja iz analize Rosanne Benacchio o vidski tvorbi zvočnih glagolov v rezijanščini, terskem in nadiškem narečju. Rosanna Benacchio ugotavlja, da je stanje v rezijanščini bolj arhaično kot v terskem in nadiškem narečju. V rezijanskem narečju se razlikujejo semelfaktivi, tvorjeni s sufiksom *-nu-* in kasneje dodatno s prefiksom *za-* na eni in dovršniki, ki pomenijo kratko, večkratno dejanje, tvorjeni s prefiksom *s-/z-* (*blejat* – (*za*)*blejnut* – *zblejat*), na drugi strani. V terskem in nadiškem narečju obstajajo samo tvorjenke s predpono *za-* in brez sufiksa *-nu-* (*bleati* – *zableati*; *blejat* – *zablejat*). Takšno je tudi stanje v slovenščini. Glagoli zvočnega oglašanja tvorijo dovršnike oz. vidske korelative (Krvina) s predpono *za-* (*kričati* – *zakričati*), v katerih se zliva pomen enkratnosti, kratke izvedbe dejanja in začetnosti, tudi preprosto celostnosti/dovršnosti. V tem oziru se glede delovanja glagolskega vida spet kaže pripadnost slovenščine in njenih narečij v zahodno skupino slovanskih jezikov.

Ključne besede: glagolski vid, predpona *za-*, zvočni glagoli, slovenščina, rezijansko, tersko, nadiško narečje

The verbal prefix *za-* with sound verbs in Slovene

The article is based on the analysis of the aspectual derivation of sound verbs in the Slovene dialects of Rezija, Ter and Nadiža valleys by Rosanna Benacchio. In the dialect of Rezija there exist two means of perfectivation of these verbs: with the suffix *-nu-* and later by adding the prefix *za-* on one hand (*za/blejnut*) and by adding the prefix *s-/z-* (*zblejat*) on the other. The first verb has a semelfactive meaning and the second verb has the meaning of a short action. In the Ter and Nadiža valleys there exist only the derivatives in *za-* (*bleati* – *zableati*; *blejat* – *zablejat*), used in both contexts. The Rezija derivation of semelfactives in *-nu-* is according to Benacchio more archaic. In Slovene, the situation is roughly the same as in the Ter and Nadiža valleys: the perfective derivatives of sound verbs are typically formed by the prefix *za-*: *kričati* – *zakričati*. In the prefix *za-* there is a syncretism of the meanings of semelfactives, short duration and ingressivity, as well as just the totality of the action – depending on the context. In this respect, Slovene and its dialects again show that they belong to the western type of aspectual behaviour in the Slavic languages.

Keywords: verbal aspect, prefix *za-*, sound verbs, Slovene, Slovene dialects of the Rezija, Ter and Nadiža valleys

* Filozofska fakulteta, Ljubljana, aleksandra.derganc@guest.arnes.si

0

Profesor Janez Orešnik je napisal dragoceno monografijo o glagolskem vidu v slovenščini in univerzalni slovnici (1994), kjer je – kot je sam opozoril v uvodu – v slovensko glagolskovidsko problematiko predvsem hotel vpeljati tudi pristope, ki so nastali zunaj slavistike. Ta prispevek bo drobec s področja glagolskega vida oz. glagolskih predpon v slovenščini.

1

Spodbudil ga je članek Rosanne Benacchio (v nadaljevanju RB) 'Segmentativnoe značenie s mul'tiplikativnymi glagolami v slovenskih dialektah Friuli: sravnitel'nyj analiz'.¹ RB v rezijanskem, terskem in nadiškem narečju opazuje dva pomenska tipa glagolov, ki jih tradicija ponavadi prišteva k multiplikativnim, in sicer glagole, ki pomenijo gibanje telesa, in glagole, ki izražajo zvočne pojave; opisana je tudi tvorba dovršnikov iz teh glagolov. Kot kaže, tu rezijanščina izkazuje večjo arhaičnost, terska in nadiška narečja pa so bližje knjižni slovenščini.

1.1 Poglejmo najprej njen opis rezijanskih glagolov,² ki jih je razdelila v dve skupini:

1.1.1 Najprej gre za glagole telesnega premikanja. Gre za glagole, kot so *kapat*, *kīnkat* (brcati), *pījat* (pihati), *pīkat* (kljuvati, pikati – o kuri, kači, koprivih), *pjūwat* (pljuvati), *rīgat* (rigati), *trūšat* (bosti) ... Ti glagoli tvorijo dovršnike na dva načina:

- a) s sufiksom **-nu-**: *kāpnut* (kapniti), *kynknut* (brcniti), *pyhnut* (pihniti), *pyknut* (pičiti, pikniti), *pjūwnut* (pljuniti), *rygnut* (rigniti), *trūšnut* (zbosti). Ti dovršniki imajo pomen enkratnega dejanja/semelfaktiva;
- b) s prefiksom **s-/z-**: *skapat*, *skīnkat*, *spījat*, *spīkat*, *spjūwat*, *zrīgat*, *strūšat*. Ti dovršniki pomenijo, da se je dejanje dogajalo zelo kratek čas ali pa tu in tam, na več mestih. To razmeroma neizrazito razliko v pomenu med tema dvema skupinama derivatov je RB preverjala s pogovori z nosilci narečja in jo ilustrirala z zgledi (navajam številke zgledov, kot jih ima RB), npr.:

1 Članek sicer še ni objavljen, nastal pa je na podlagi njenega referata, predstavljenega na zasedanju Komisije za gramatični ustroj slovanskih jezikov pri MKS (18.–20. IX. 2023). Rosanna Benacchio, raziskovalka s padovanske univerze, je napisala vrsto člankov o rezijanščini, zlasti o glagolskem vidu v tem narečju, gl. navedeno literaturo.

2 RB izhaja iz virov, ki jih je zbral H. Steenwijk, pa tudi iz lastnih pogovorov z nosilci narečja.

- (3) *Kača me jě pyknula*. Kača me je pičila.
- (4) *An jě pjüwnul dō na zēmjo anu vilizal*. Pljunil je na tla in šel ven.
- (7) *Pukriwa mi jě spikala*. Kopriva me je opikala/opekla.
- (8) *An jě spjüwal (powsod / na tä nu na sě) anu vilizal*. Nekajkrat je pljunil in šel ven.

V zgledih (3) in (4) gre za enkratno dejanje, pri zgledih (7) in (8) pa za nekajkratno dejanje v kratkem času.

1.1.2 Druga skupina so zvočni glagoli, ki se tradicionalno tudi prištevajo k multiplikativnim glagolom, čeprav so notranje manj členljivi (težje je ločiti posamezne enote dejanja): *blejat*, *bükat* (mukati), *lajat*, *njawkat* (mijavkati), *wöwkat* (kričati) ... Tudi ti glagoli tvorijo dovršnike na dva načina:

- a) s sufiksom *-nu-*, vendar ta sufiks pogosto ni sam, ampak ga spremlja še prefiks *za-*: *blejnut/zablejnut*, *büknut/zabüknut*, *lajnut/zalajnut*, *njawknut/zanjawknut*, *wöwknut/zawöwknut*. Ti dovršniki pomenijo enkratno dejanje. Pogovor z nosilci narečja razkriva, da so oblike brez prefiksa občutene kot zastarele in jih uporabljajo zlasti starejši. Od zgledov omenimo:

(12) *Pys jě lajnul/zalajnul*. Gre du. Pes je zalajal. Nekdo gre.

- b) Zvočni glagoli lahko tvorijo dovršnike tudi s prefiksom *s-/z-*: *zblejat*, *zbükat*, *zlajat*, *znjawkat*, *zwöwkat*. Ti glagoli niso semelfaktivni, pomenijo – tako kot glagoli gibanja – kratek čas dejanja, pogosto jih spremljajo prislovi ali prislovne zveze tipa *na par čas* (parkrat), *nu malu* (malo):

(16) *Pys jě zlajal (na par čas) anu je muknul*. More bi da je bil du. Pes je zalajal (parkrat), potem je utihnil. Najbrž je tam kdo bil.

1.2 Nato avtorica prehaja k obravnavi glagolov v terskem in nadiškem narečju.

1.2.1 Pri glagolih gibanja se ustavlja zgolj na kratko, omenja semelfaktive s sufiksom *-ni-*: *upikniti*, *utufniti* v terskem in *piknit*, *pjuvnit* v nadiškem narečju.

1.2.2 Do opazne razlike glede na rezijansko narečje pa prihaja v teh dveh narečjih pri tvorbi dovršnikov zvočnih glagolov. Tu so dovršniki tvorjeni samo s prefiksom *za-*, ne sodelujeta niti sufiks *-ni-* niti prefiks *s-/z-*. Ter. *bleati* – *zableati*, nad. *blejat* – *zablejat*; ter. *lajati* – *zalaniti*, nad. *lajat* – *zalahaj*; ter. *mjaukati* – *zamjaukati*; nad. *njaukat* – *zanjaukat*. Takoj opazimo, da je v teh dveh narečjih tvorba dovršnikov taka kot v knjižni slovenščini, na kar opozarja tudi RB. Posebnost je oblika *zalaniti* v terščini, ki je strukturno taka kot v rezijanščini. V teh dveh narečjih torej ni dveh tipov tvorb, ki imata tudi različne pomenske odtenke: namreč tvorbe z *za-* in *-nu-*, ki ima semelfaktivni pomen (*zalahajnul*, zgled 12) in tvorbe s *s-/z-* (*zalahaj*, zgled 16), ki ima pomen večkratnega kratkotrajnega dejanja. V teh dveh narečjih nosilci uporabljajo dovršnike z *za-* tako v kontekstih, kjer gre izrazito za en kvant dejanja, kot v kontekstih, kjer gre za večkratno kratkotrajno dejanje. Tako v spodnjih dveh zgledih iz nadiškega narečja:

(12") *Pas je zalahaju. Kajšan gre.* (Nad)

(16") *Pas je zalahaju (vič krat) an potle je genju. Morebit de je biu kajšan.* (Nad)

Tudi tu je stanje torej tako, kot je v knjižni slovenščini. Pri predponskem glagolu *zalahajati* ni razvidno, ali gre za enkratno ali za večkratno kratkotrajno dejanje – ta dva odtenka se zlijeta. Če želimo poudariti eno ali drugo, je to treba izraziti kontekstualno: *Pes je enkrat zalahajal. Pes je nekajkrat zalahajal*. RB dodaja, da nosilci terskega in nadiškega narečja svoje zglede interpretirajo kot enkratne, po dodatnem spraševanju pa pojasnjujejo, da gre lahko tudi za kratko zaporedje zvokov.

1.3 Nato RB preide k paralelam iz drugih slovanskih jezikov. Pri opazovanju obnašanja prefiksa *za-* v analiziranih narečjih RB namreč ugotavlja, da ta slovenska narečja sodijo – pričakovano, tako kot slovenščina sploh – v zahodno vidsko skupino slovanskih jezikov, skupaj s češčino, slovaščino in lužiško srbščino (Dickey 2000, o tem Derganc 2010).

Navaja nekaj avtorjev, ki so opazovali prefiks *za-* v zahodni skupini jezikov, npr. Petruhino (2000) in Dickeyja (2000), ki se jima bomo posvetili kasneje. RB izpostavi poimenovanje 'segmentativ', ki ga povzema po delih Hilchey 2014 in Łaziński 2020 in 2020a. Hilchey za češčino piše, da predpona *za-* pri razčlenjenih glagolih, kot sta *zamávat* (pomahati) in *zaklepat* (potrkati), pomeni izvedbo nekaj kvantov dejanja, ki se dojema kot tipična za to dejanje. Ta pomen imenuje 'segmentativni'. Enako pri

zvočnih glagolih tipa *křičet* (kričati) in *syčet* (sikati), čeprav so ti glagoli po svoji notranji strukturi bliže nerazčlenjenim glagolom. Tudi tu *za-* izraža 'tipično' izvedbo dejanja. Ta izraz uporablja tudi Łaziński 2020 pri opisu derivacije nekaterih glagolov v poljščini. RB pripominja, da je to v slovanski aspektologiji nov izraz, ki pomeni pomemben korak k podrobnejšemu opisu glagolskega vida. Meni, da je to poimenovanje za glagole tipa ter. *zableat* ter nad. *zablejati*, ki pomenijo 'kratek čas blejati, nekajkrat zablejati', in za glagole v rezijanščini s predpono *s-/z-* (*spjüwat*, *zblejat*) zelo ustrezno, in ugotavlja, da segmentativni pomen, ki je bil doslej ugotovljen za češki in poljski jezik, obstaja tudi v slovenskem jezikovnem arealu.

Stanje v rezijanščini je po mnenju RB bolj arhaično od stanja v terskem in nadiškem narečju. Najstarejše so po njenem mnenju oblike tipa rez. *blejnut*, kasnejše tipa rez. *zablejnut* in najmlajše tipa ter. *zableat* in nad. *zablejati*, kjer se je pomen semelfaktivnosti in kratke večkratne kratkotrajne izvedbe dejanja zlil v en pomen.³ Pripona *-nu-* za izražanje vidskih razmerij je namreč starejša od predpon (Wiemer, Seržant 2017, 260–263; 256–258).

1.4 V zaključku RB poudarja, da so rezultati njene analize povsem v skladu z ugotovitvami zadnjih desetletij glede 'zahodnoslovanske' in 'vzhodnoslovanske' skupine delovanja glagolskega vida, kjer se kot glavna semantična komponenta dovršnikov v vzhodni skupini izpostavlja *časovna določnost* (angl. *temporal definitness*) in v zahodni skupini *celostnost* (angl. *totality*) (Dickey 2000). Zato ima v ruščini predpona *za-* zelo pomembno in produktivno vlogo kot predpona, ki tvori začetnostno/inkohativno vrsto glagolskega dejanja, kar pripomore k časovni določnosti npr. v nizu dovršnikov, medtem ko je taka funkcija v zahodni skupini manj pomembna, tu ima *za-* pogosto funkcijo označevanja celostnosti dejanja.

RB tudi meni, da bodo ugotovitve o semelfaktivnem sufiksu *-nu-* v perifernih slovenskih narečjih pripomogle k osvetlitvi diahronega razvoja gramatikalizacije kategorije vida in razvoja vrst glagolskega dejanja v slovanskih jezikih, in spodbuja k poglobitvi teh raziskav – tako na področje drugih, ne le multiplikativnih glagolov – kot tudi k obravnavi te problematike v knjižni slovenščini.

3 RB opozarja na nekatere reliktnne oblike, npr. ter. *zalanitii*, v Pleteršniku pa je našla tudi obliki *laniti* in *zalaniti*. Kar na tem mestu naj dodam še *zajekniti*, *zabrlizgniti* v SSKJ 2, Merše navaja za 16. st. *zažvenkniti*, v Pleteršniku najdemo *zavekniti*; v Hipolitu in Vorencu *zamukniti* (vse dostopno na Franu).

2

Sama se bom v tem prispevku skušala le dotakniti nekaterih vprašanj, obravnavanih v članku RB v slovenščini, in sicer pomena predpone *za-* pri zvočnih glagolih, kot je bila opisana v novejšem slovenskem jezikoslovju. Glede izraza segmentativ bi pustila vprašanje odprto oz. mislim, da gre v predponi *za-* pri zvočnih glagolih v slovenščini, kot navajajo npr. Merše, Šekli in Krvina, za zlitje pomenov začetnosti, enkratnosti in kratkotrajnosti, na prevlado tega ali onega pomena pa vpliva sobesedilo. Vsekakor pa je poudarek na celostnosti, v smislu zahodnega tipa slovanskih jezikov.

2.1 Glede prve skupine glagolov, ki jih RB opisuje kot glagole telesnega gibanja, lahko rečemo le, da jih večina tvori dovršnike tako kot rezijanščina, s pripono *-ni-*: *kapati – kapniti, brcati – brcniti, pihati – pihniti, pljuvati – pljuniti, rigati – rigniti, švrkati – švrkniti*. V rezijanščini RB te tvorjenke opisuje kot semelfaktive, za slovenščino bi lahko trdili, da so to preprosto dovršniki (kot npr. piše za češčino Dickey 2001, 41). Zdi se, da sestavljenk s predpono *s-/z-* s pomenom segmentativa (*skapat, spjüwat ...*) v slovenščini ni.

2.2 Več zanimanja bomo posvetili zvočnim glagolom s predpono *za-*. Da pomen te predpone ni le začetnost oz. inkohativen,⁴ pišejo med drugimi že Ada Vido-
vič Muha (1993), Majda Merše (1995), Domen Krvina (2015, 2018) in Matej Šekli (2016). V tem smislu so citirani tudi nekateri starejši avtorji, npr. Breznik (Krvina 2018, 160) in Bajec (Merše 1995, 288). Navsezadnje o tem pričajo razlage v SSKJ 2, navajam samo zadnja dva pomena od osmih:

za... predpona

1. v glagolskih sestavljenkah za izražanje

f) začetka dejanja: zagospodariti, zajokati, zavladati

g) same dovršnosti: zakikirikati, zakričati / začutiti, zaželeti / zapisati, zaščititi

Zvočni glagoli so razvrščeni med dva pomena: za *zajokati* se trdi, da pomeni začetek dejanja, za *zakikirikati* in *zakričati* pa, da pomenita samo dovršnost dejanja. To nas ne bi smelo vznemirjati – v nadaljevanju se bo pokazalo, da gre za nekakšen sinkretizem pomenov, saj *za-* pri akustičnih glagolih lahko pomeni tako začetnost kot časovno omejenost dejanja, lahko pa jih dojemamo tudi preprosto kot dovršnike k brezpredponskemu nedovršniku. Navedimo razlago iz SSKJ 2 (pri čemer

4 Glede izrazov inkohativen, inhoativen, ingresiven gl. Orešnik 1994, 160–161.

bomo opustili morfološke podatke in omenili samo tisto, kar je za našo obravnavo relevantno):

- zajókati* – 1. izraziti veliko čustveno prizadetost, zlasti žalost, ali telesno bolečino s solzami in glasovi // začeti jokati
- zakričáti* – 1. spregovoriti z močnim, rezkim glasom // izraziti jezo, nejevoljo z zelo glasnim govorjenjem 2. dati neartikuliran, rezek glas
- zakikiríkati* – oglasiti se z glasom kikiriki

Vsi trije glagoli so opisani kot izvršitev dejanja/dovršnik; pri *zajókati* je znotraj razlage podpomen začetek dejanja.

2.3 Za naše razpravljanje je zelo relevanten prispevek D. Krvine. Krvina (2015, 100 in d.; 2018, 158 in d.) pri obravnavi glagolskih predpon piše, da *za-* velja v slovenski jezikoslovni literaturi od Miklošiča dalje zlasti za predpono z začetnostnim pomenom, čeprav opozarja tudi na mnenja, da lahko pomeni *za-* enkratnost (npr. Breznik in Vidovič Muha; 2018, 160, op. 383). Pomembno je, da Krvina opozarja, da je pomen predpone *za-* odvisen od pomena brezpredponskega glagola. Pri glagolih netelične dejavnosti ali stanja je pomen predpone *za-* skoraj brez izjeme začetnosten (*zacveteti*, *zagoreti*). Ti predponski glagoli tudi predstavljajo inkohativno/začetnostno vrsto glagolskega dejanja (sposob glagol'nogo dejstvija, Aktionsart).

Pri glagolih oddajanja zvoka ali svetlobe (tudi drugih) pa predpona *za-* izraža ali enkratnost ali začetnost dejanja: kaj od tega, je pri besedilni uresničitvi pogojeno s sobesedilom, je pa enkratnost, kot poudarja Krvina, vsaj v slovenščini navadno pogostejša od začetnosti. Enkratnost je namreč vsebovana že v netvorjenem NDV (potencialno neskončno mnogo istovrstnih ponovitev), zato Krvina meni, da lahko govorimo o *vidskem razmerju*. To je poimenovanje, ki ga Krvina uvaja za poimenovanje širše in gradualno pojmovanih vidskih parov (2018, 73). V vidsko razmerje vstopata dva glagola nasprotnega vida, če se vsaj en njun pomen razlikuje samo v vidu. So pa pari zvočnih glagolov tipa *kričati* – *zakričati* (pa tudi drugih) po mnenju Krvine zaradi zmožnosti izražanja začetnosti na meji med vrstami glagolskega dejanja in vidskimi pari. Slovarska razlaga zvočnih glagolov v SSKJ 2 je ponavadi oglasiti/oglašati se z zvokom ali dati/dajati zvok. Krvina našteva vrsto takih glagolov (2018, 160 in d.), mi jih naštejmo samo nekaj: *bevskati* – *zabevskati*, *bobnati* – *zabobnati*, *brenkati* – *zabrenkati*, *brlizgati* – *zabrlizgati*, *brneti* – *zabrneti*, *bučati* – *zabučati*, *cingljati* – *zacingljati*, *cviliti* – *zacviliti*, *dreti se* – *zadreti se*, *gagati* – *zagagati*, *gosti* – *zagosti*,

(...) *kašljati – zakašljati, kričati – zakričati, lajati – zalajati, meketati – zameketati, vpiti – zavpiti, bleščati se – zableščati se, iskriti se – zaiskriti se ...*

Kot že omenjeno, Krvina piše, da *za-* skoraj brez izjeme tvori inkohativno vrsto glagolskega dejanja z glagoli, ki pomenijo notranje nečlenjena stanja ali dejavnosti, npr. *zacveteti zagospodariti, zajadrati, zakraljevati*. Ko Dickey (2000, 227) piše o tem, da je našel v slovenščini le okoli 150 inkohativnih glagolov s predpono *za-*, Krvina dodaja, da gre tu najbrž prav za ta tip glagolov. Krvina je glagolov tipa *kričati – zakričati* v SSKJ 2 naštel okoli 800 in ti predstavljajo tudi številčno zelo pomemben del vidskorazmernih glagolov v slovenščini.

V tem oziru se spet kaže, da glede delovanja glagolskega vida slovenščina sodi k zahodnemu tipu slovanskih jezikov, saj za vzhodni vidski tip slovanskih jezikov, npr. ruščino, velja, da je vloga predpone *za-* zlasti začetnostna.

2.4 M. Šekli v svojem prispevku *Pomeni glagolskih predpon v slovenščini* (2016, 283) piše, da ima predpona *za-* (seveda ob drugih pomenih) inkohativni/začetnostni pomen; med zgledi, ki nas zanimajo, našteva *zapeti, zadihati, zajokati, zapihati*. Dalje piše, da ima *za-* pri glagolih s slovarskim pomenom zvočnega uresničevanja, npr. *zavpiti, zaječati, zašumeti, zagrmeti, zakričati, zacviliti, zatrobiti, zašepetati, zalajati* tudi delimitativni pomen (da Šekli te sestavljenke tradicionalno uvršča med vrste glagolskega dejanja, tu ni relevantno). Ob težnjah po pomenskih spremembah pri postopnem slabljenju krajevnega slovarskega pomen predpon Šekli (2016, 284) opozarja, da se inkohativni pomen pojavlja ob delimitativnem pomenu: 'majhna mera' in 'začeti': ... *zapeti, zakričati*. Šekli ob inkohativnem pomenu opozarja tudi na pomen: kratek čas, v majhni meri izvršiti neko dejanje, kar uvrsti v delimitativni pomen.

2.5 Oglejmo si zdaj nekatere ugotovitve M. Merše (1995), ki je raziskala vrstnost in vid glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Pri opredeljevanju vidskih parov se drži bolj tradicionalnega pogleda kot D. Krvina, vendar to za naše razpravljanje spet ni pomembno, zanima nas, kakšen pomen pripisuje posameznim predponskim glagolom v besedilih 16. stoletja.

Merše omenja, da gre pri glagolih *vpiti – zavpiti* in *kričati – zakričati* za odnos večkratnosti in enkratnosti. Dalje omenja, da predpona *za-* pri *zacvičati* in *zalajati* daje pomen majhne mere ali začetka. Pri *zatrobentati* meni, da *za-* označuje bodisi začetek dejanja bodisi njegovo kratkotrajnost (Merše 1995, 244–250). Če povzamemo, meni, da lahko pri zvočnih glagolih *za-* daje pomen enkratnosti, majhne mere (kratkotrajnosti) ali začetka.

V poglavju, kjer opisuje začetnostno vrsto glagolskega dejanja, omenja, da je tu najpogostejša predpona *za-* (288 in d.): med pomenskimi skupinami, ki s to predpono tvorijo začetnostno vrsto glagolskega dejanja, pa omenja zvočne glagole (*zacviliti, zagrmeti, zajokati, zalajati, zapeti, zatrobentati*). Hkrati pa omenja, da sobesedilo pogosto ne omogoča ločevanja pomenov začetnosti od kratkotrajnosti in enkratne uresničitve, npr. *nebo fmel en Pes na tebe salajati*.

V poglavju o časovno omejenem trajanju (delimitativnosti) je seveda na prvem mestu predpona *po-*. Vendar ponovno opozarja, da je pri zvočnih glagolih za označevanje kratkotrajnosti običajno rabljena predpona *za-*: *zacviliti, zaskovinčati, zažvenkniti*. *Zažvenkniti* spominja po strukturi na zglede tipa *zablejnut* pri RB. Merše piše, da je pri tem glagolu izbor predpone pomensko usklajen s pripono *-ni-*, ki poleg enkratnosti dejanja pogosto uzavešča tudi njegovo kratkotrajnost ali celo trenutnost izvedbe, v posebnih primerih pa lahko vzporedno označuje celo pravo manjšalnost (Merše 1995, 193–194).

Glede na tvorjenke iz članka RB je zanimivo omeniti tudi obliko *zakriknoti*, ki se omenja kot pokrajinska varianta (slovensko, bezjaško) k *zavpiti* (kranjsko) (Merše 1995, 309). Je pa glagol *zakrikniti* tudi v SSKJ 2 z oznako *star.* in razlago 'krikniti, zakričati'.

2.6 Povzemimo: pomen predpone *za-* pri akustičnih glagolih je pri navedenih avtorjih opisan kot začetnost in enkratnost – Krvina na podlagi konkretne analize glagolov v SSKJ 2 ugotavlja, da gre pogosteje za enkratnost – tudi kratkotrajnost in majhno mero dejanja. Tako Krvina kot Merše poudarjata, da je pomen odvisen od sobesedila, da pa včasih tudi sobesedilo ločevanja pomena začetnosti od kratkotrajnosti ali enkratne uresničitve ne omogoča. Šekli piše, da se inkohativni pomen pojavlja ob delimitativnem pomenu.

Vsi trije avtorji torej opozarjajo, da gre pri obravnavanih zvočnih glagolih s predpono *za-* za pomen enkratnosti (Krvina, Merše) oz. majhne mere (Merše, Šekli) in začetnosti: razmerje je odvisno od sobesedila. Nobeden od teh avtorjev pri razlagi ne opusti povsem pomena začetnosti. Kot piše Krvina, razlage zvočnih glagolov v SSKJ 2 skoraj vedno vsebujejo *oglasiti se*, razlaga tega glagola v SSKJ 2 pa je: dati, začeti dajati zvok, glas. V razlagi je torej prisotna tudi komponenta *začeti*. Tako je najbrž mogoče govoriti o sinkretizmu/zlitosti pomenov, kjer prevlada zdaj ena zdaj druga komponenta.

3

Zdaj se ozrimo, kot je to naredila že RB, k nekaterim podatkom iz češčine in slovaščine, ki vidsko sodita k zahodnemu tipu slovanskih jezikov.

3.1 Že A. Isačenko (1960, 228–229) v svoji slovnici ruskega jezika, kjer ruščino primerja s slovaščino in češčino, opozarja, da slovaško *zaplakat'* pomeni 'nedoločeno mero dejanja', torej med rus. *zaplakat'* in slovaškim *zaplakat'* ni semantičnega paralelizma. Slovaški *zaplakat'* prej ustreza ruskemu *vsplaknut'* ali *poplakat'* (delimitativ). V nekaterih primerih ustreza slovaškim glagolom s predpono *za-* ruski semelfaktiv s pripono *-nu-*, npr. slovaško *zakričat'* – rus. *kriknut'*. Ruskima *zahodit'* in *zagovorit'* ustreza v teh dveh jezikih opisni prevod *začeti hoditi* in *začeti govoriti*.

Gornje Isačenkove pripombe popolnoma ustrezajo stanju v slovenščini. Vsekakor tudi slovenščina nima sestavljenk *zagovorit'* in *zahodit'* z začetnostnim pomenom – edina izrazna možnost je tu 'začeti govoriti, začeti hoditi' (Sever, Derganc 2006, 128).

Zanimiva je tudi Isačenkova pripomba (226–227), da imajo v ruščini mnogi začetni glagoli s predpono *za-* tudi semelfaktive s pripono *-nu-*. Našteje precej takih glagolov, npr. *(za)ahat'* – *ahnut'*, *(za)kričat'* – *kriknut'*, *(za)mjaukat'* – *mjauknut'*, *(za)šeptat* – *šepnut'*. V slovenščini imamo nekaj takih dvojic: *zakričati* – *krikniti*, *zamijavkati* – *mijavkniti*, *zašepetati* – *šepniti*, pomenita pa oba člena dvojice isto, kar potrjujejo razlage v SSKJ 2: *zamijávhati* in *mijavkniti* pomenita 'oglasiti se z glasom mijav'. Morda bi lahko trdili, da so v vsakdanjem pogovornem jeziku bolj uporabljane oblike tipa *zakričati*, oblike *krikniti* pa so nekoliko bolj knjižne, čeprav to v SSKJ 2 ni navedeno.

3.2 E. Petruhina (2000, 203) piše o zvočnih in nekaterih drugih multiplikativnih glagolih v češčini in slovaščini. Opozarja na zelo fine razlike med pomeni nekaterih derivatov z *za-* v češčini in slovaščini na eni in v ruščini na drugi strani. Medtem ko imajo v ruščini mnogi derivati glagolov oglašanja s prefiksom *za-* izrazito inkohativen pomen, imajo v češčini in slovaščini ustrezni glagoli pomen, ki ga Petruhina poimenuje 'ogrančitel'no-kvantovyy, kratkovremennoe projavlennie neskol'kih aktov dejstvija'. Slovaško *Železné vráta zaškrípali* Petruhina prevede v ruščino z *Zaskripeli železnye vorota*, vendar dodaja: dobesedno: *skripnuli neskol'ko raz*. V ruščini je namreč v ospredju začetek dejanja, v češčini pa celostno kratkotrajno dejanje. Seveda so tudi v češčini in slovaščini nekatere pomenske skupine glagolov, pri katerih daje prefiks *za-* inkohativni pomen (npr. češ. *zaveslovat* – *zaveslati*). Zdi se, da je bistvo njenih ugotovitev opozorilo, da prefiks *za-* v češčini in slovaščini ob vrsti zvočnih in

multiplikativnih glagolov nima izrazito inkohativne vloge, temveč prej vlogo izražanja kratkotrajne oz. nekajkratne (če se da dejanje šteti) izvedbe dejanja. Vsekakor so navedena opažanja Petruhine glede češčine in slovaščine spet popolnoma primerljiva s stanjem v slovenščini.

3.3 O razliki pri pomenu in vlogi predpone *za-* v okviru svoje teorije o vzhodnem in zahodnem vidskem tipu slovanskih jezikov piše tudi S. Dickey (2000, 219–229; citirata ga tako RB kot tudi Krvina). Dickey ugotavlja, da je ena od razlik med vzhodno in zahodno vidsko skupino slovanskih glagolov tudi pomembna vloga začetnostne/inkohativne vrste glagolskega dejanja s predpono *za-* v vzhodni skupini. Ta vrsta glagolskega dejanja je v vzhodni skupini izredno produktivna. Zlasti zvočni glagoli, glagoli nedeterminiranega premikanja in čustvenega doživljanja radi tvorijo začetno vrsto glagolskega dejanja s to predpono. V češčini, slovaščini in lužiški srbščini je *za-* kot začetna predpona mnogo manj produktivna. V teh jezikih ima *za-* lahko začetnostni pomen, vendar tega pomena ponavadi ni mogoče ločiti od pomena celostnosti, delimitativnosti ali trenutnosti dejanja. V vzhodnih jezikih tvorjenja delimitativnosti ali trenutnosti z *za-* ni.

Za slovenščino Dickey citira Merše, ki piše, da je začetnost pogosto težko ločiti od trenutnosti ali enkratnosti, če sobesedilo tega ne omogoča (gl. zgoraj). Dickey je naštel v SSKJ okoli 155 začetnih glagolov z *za-*, kar je bistveno manj od bolgarščine (720), ki sodi v vzhodno skupino. Krvina (2018, 166), kot smo že omenili, dodaja, da so ti glagoli gotovo glagoli notranje nerazčlenjenih stanj ali dejavnosti. Sam je namreč naštel okoli 800 sestavljenk z *za-* od glagolov tipa *kričati* – *zakričati*, ki nimajo izrazito začetnostnega pomena, pač pa pogosteje pomen enkratnosti. Ti glagoli predstavljajo v slovenščini tudi številčno zelo pomemben delež vidskorazmernih glagolov.

Na drugem mestu (2001, 41) Dickey tudi piše, da so glagoli s sufiksom *-nu-* v ruščini razlagani kot vrsta glagolskega dejanja – semelfaktivi (npr. *kriknut'* proti *kričat'*), medtem ko so v češčini glagoli s to pripono razloženi preprosto kot perfektivi, *křiknout* je dovršnik od *křičet'*. Dodajmo, da je tako očitno tudi v slovenščini, npr. enak pomen *krikniti* – *zakričati*, pri čemer gre pri odnosu med *kričati* – *zakričati*, kot piše Krvina, za vidsko razmerje, torej za odnos na meji med vidskim parom in vrsto glagolskega dejanja.

4

Povzemimo: vsekakor drži že opažanje RB, da je stanje glede zvočnih predponskih glagolov z *za-* v slovenščini tako kot v terskem in nadiškem narečju, medtem ko je stanje v rezijanščini drugačno in po mnenju RB bolj arhaično. Drži tudi, da tudi v tem segmentu delovanja glagolskega vida slovenščina s svojimi narečji vred sodi v zahodno vidsko skupino slovanskih jezikov. Predpona *za-* v slovenščini namreč nima prevladujoče teže kot začetnostna predpona, začetnost pomeni zlasti pri ciljno neusmerjenih notranje nerazčlenjenih dejanjih (*zagospodariti*, *zaveslati*). Mnogo pogostejše (Krvina 2018, 166) izraža (sicer lahko ob začetnosti) enkratnost, dovršnost, majhno mero dejanja (Krvina, Šekli, Merše), pri čemer je te pomene ponavadi težko ločiti med sabo in je potrebna podpora sobesedila. Tako je zlasti pri glagolih oddajanja zvoka in svetlobe, pa tudi drugih. Vprašanje, ali bi bilo te predpanske glagole ustrezno poimenovati segmentative, po mojem mnenju za zdaj ostaja odprto.⁵

Navedena literatura

- Benacchio, Rosanna. 2018. Suffiksacija kak sredstvo obrazovanja vidovih par v rez'janskem dialekte: slavyjanskaja i inozazyčnaja leksika. V: *Contributi italiani al XVI Congresso degli Slavisti*. Uredniki Maria Chiara Ferro, Laura Salmon, Giorgio Ziffer, 153–162. Firenze: Firenze University Press.
- Benacchio, Rosanna. 2019. Rez'janskij dialekt i grammatikalizacija slavyjanskogo glagol'nogo vida. V: *Rajko Nahtigal in 100 let slavistike na Univerzi v Ljubljani*. Urednice Petra Stankovska, Aleksandra Derganc, Alenka Šivic-Dular, 271–283. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Benacchio, Rosanna. 2020. Značenja i funkcija perfektivirujuščego suffiksa *-nu-* v rez'janskem dialekte (v sopostavljeni s ruskim jazykom). V: *Ot semantičeskikh kvarkov do vselennoj v alfavitnom porjadke. K 90-letiju akademika Ju. D. Apresjana*. Urednika Leonid L. Iomdin, Igor' M. Boguslavskij. Moskva. *Trudy Instituta russkogo jazyka im. V. V. Vinogradova*, 24 (2020/2): 18–31.
- Benacchio, Rosanna. 2020. Prefiks *s-* i suffiks *-nu-* s multiplikativami v rez'janskem dialekte. V: *Voprosy jazykoznanija. Megashornik nanostatej. Sbornik statej k jubileju V. A. Plun-gjana*. Urednik Andrej A. Kibrik idr., 403–408. Moskva: Buki-Vedi.
- Benacchio, Rosanna, in Steenwijk, Han. 2017. Grammatikalizacija glagol'nogo vida v rez'janskem dialekte: iskonno-slavyjanskaja i romanskaja leksika. V: *The Role of prefixes*

5 Če že, se mi zdi to poimenovanje ustrežnejše za predpanske glagole tipa *pomahati in potrkati*, ki jih tu nismo obravnavali in so tvorjeni s sicer tipično delimitativno predpono *po-* iz členljivih multiplikativnih glagolov. Navedena glagola res pogosto pomenita: opraviti tipično količino imenovanih gibov.

- in the formation of aspectuality. Issues of grammaticalization.* Uredniki Rosanna Benacchio, Alessio Muro, Svetlana Slavkova, 23–39. Firenze: Firenze University Press.
- Benacchio, Rosanna. Segmentativnoe značenje s mul'tiplikativnymi glagolami v slovenskih dialektah Friuli: sravnitel'nyj analiz. V tisku.
- Derganc, Aleksandra. 2010. Dve zanimivi obravnavi razlik v kategoriji glagolskega vida v slovanskih jezikih. V: *Izzivi sodobnega jezikoslovja* (Zbirka Razprave FF). Urednika Vojko Gorjanc in Andreja Žele, 187–193. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Dickey, Stephen. 2000. *Parameters in Slavic Aspect*. Stanford, California: Center for the Study of Language and Information.
- Dickey, Stephen. 2001. Semelfactive *-no-* and the Western Aspect Gestalt. *Journal of Slavic Linguistics* 9 (1): 25–48.
- Hilchey, Christian T. 2014. *Prefixation of simplex pairs in Czech: an analysis of spatial semantics, distributive verbs, and procedural meanings*. Dissertation. Chicago, Illinois: Department of Slavic languages and literatures.
- Isačenko, Aleksandr V. 1960. *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim*. Morfologija. Čast' vtoraja. Bratislava: Izdatel'stvo slovackoj Akademii nauk.
- Krvina, Domen. 2015. Vidsko razmerje in vidskorazmerni potencial predpinskih obrazil v slovenščini. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 10: 113–126.
- Krvina, Domen. 2018. *Glagolski vid v sodobni slovenščini 1*. Besedotvorje in pomen. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Łaziński, Marek. 2020. Between ingressivity and resultativity: The prefix *za-* in contemporary Polish from a cross-Slavic perspective. *Zeitschrift für Slawistik* 65 (2): 249–271.
- Merše, Majda. 1995. *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Orešnik, Janez. 1994. *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Petruhina, Elena V. 2000. *Aspektual'nye kategorii glagola v russkom jazyke v sopostavlenii s češkim, slovackim, pol'skim i bolgarskim jazykami*. Moskva: Izdatel'stvo MGU.
- Sever, Jože, in Derganc, Aleksandra. 2006. *Ruska slovnica po naše*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Šekli, Matej. 2016. Pomeni glagolskih predpon v slovenščini. *Philological Studies* 14/1.
- Vidovič-Muha, Ada. Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti. *Slavistična revija* 41 (1): 161–192.
- Wiemer, Björn, in Seržant, Ilja A. 2017. Diachrony and typology of Slavic aspect: what does morphology tell us?. V: *Unity and diversity in grammaticalization scenarios*. Urednika Walter Bosang, Andrej Malchukov, 239–307. Berlin: Language Science Press,